

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ СМИСЛІВ У СТРАТЕГІЯХ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ

Дроботенко М. О., аспірантка кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Присутність релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання має свої особливості, пов'язані з колізією між об'єктивним та суб'єктивним аспектами освітнього функціонування релігії та релігійних смислів, а їхня освітня репрезентованість характеризується надміром символічних структур, інституційних рамок, конфесійних розмежувань. Це визначає теоретико-методологічні ускладнення, пов'язані з концептуалізацією релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання, що і є предметом розгляду цієї статті. Також автор здійснює узагальнення філософсько-методологічних настанов щодо релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання.

Ключові слова: релігійні смисли, стратегії виховання, методологічні принципи

Сучасні виховні стратегії розгортаються у полікультурних, полірелігійних інтеграційних контекстах. Це визначає посилення інтересу до освітнього виміру релігійних смислів та їхньої дидактичної репрезентації. На методологічному рівні філософська експлікація та генералізація освітньо-виховного потенціалу релігійних смислів забезпечують здійснення міждисциплінарного дослідження релігії в її різноманітних освітніх виявах. У такий спосіб актуалізується завдання визначення методологічних й концептуальних засобів їх освітньої репрезентації, виділення культурно-антропологічних основ освітньо-виховного потенціалу релігійних смислів, а відтак і теоретичних засад дослідження релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання.

Звернення до документів нормативно-правового забезпечення виховних стратегій [6; 14; 20; 22], наукових і методологічних досліджень [1; 3; 5; 9; 15; 21] засвідчує пріоритетність звернення на людину та підкреслює важливість релігійного смислового модусу для подолання морально-духовної кризи суспільства, створення високодуховного виховного середовища. Як зазначає українській учений В. Малахов, «за будь-яких історичних умов, людина відчуває потребу у вищих, незмінних ціннісних орієнтирах, які зміцнювали б її духовні сили, збагачували сенсом, визначали діяльну спрямованість її життя» [13, с. 7, 8].

Освітній вимір релігійних смислів світоглядної культури яскраво демонструє соціально-політичний та індивідуальний аспекти структурних змін у духовному житті світу й відображає парадигмальні напрямки розвитку суспільства на спільнотному та індивідуальному рівнях. А отже, йдеться про обумовленість релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання особливостями сучасних соціально-педагогічних відносин. Оскільки останні у суспільстві завжди мають специфічні конкретно-історичні форми (їх ознаками є: соціальна масштабність, інтегративне охоплення різних вікових, етнічних, професійних та інших груп; відсутність очевидної програмно-

інформаційної фіксованості, можливість не маніфестованого та такого, що не усвідомлюється, існування), в яких відбувається трансляція новому поколінню соціокультурних настанов [16, с. 57], то дослідження освітнього виміру релігійних смислів передбачає передусім розрізнення їх дійсної представленості й укоріненості у свідомості й житті людини та рефлексії щодо цього. Це ускладнюється тим, що релігія водночас виступає окремим типом світоглядної культури й структурним елементом її морфологічної основи, тобто проникає й тією чи іншою мірою пронизує всю культуру світогляду людини. Релігійні смисли не лише продукують символічні системи, рамками яких визначається позиція та поведінка суб'єктів, а й є механізмом індивідуальної та колективної трансценденції, навчають як розуміти повідомлене, інтегрувати його у власний життєвий досвід, у послідовну систему з визначеними рамками світосприйняття. Освітній простір позначений колізією між об'єктивним та суб'єктивним аспектами освітнього функціонування релігії та релігійних смислів. Об'єктивним – релігійні цінності та екзистенційні установки, вивірені релігійні знання, що їх суб'єкт освіти отримує у сформульованому вигляді у певній дидактичній формі; та суб'єктивним – індивідуально інтерпретовані релігійні смисли, що мають буттєве укорінення в мотиваційно-психологічному досвіді. Як зазначає американський філософ і культуролог Кліфорд Гірц: «важливість релігії полягає в її здатності бути джерелом загальних уявлень про світ, особистість і стосунки між ними, із цих культурних функцій випливають соціальні й психологічні функції релігії. Релігійні поняття виходять за межі свого метафізичного контексту, забезпечуючи певний кістяк загальних ідей, за допомогою якого можна надати прийнятної форми найрізноманітнішим виявам досвіду – інтелектуального, морального» [4, с. 147]. Для того, щоб зробити цей компонент (якщо вбачати у релігійних смислах лише структурну одиницю світоглядної культури) або тип (якщо сприймати релігію та продуковані нею смисли як самостійну світоглядну матрицю) складовою освітньо-виховних стратегій, необхідно розрізняти рівень, так би мовити, статичний (їхню внутрішню взаємозалежність як універсальний констант культури світогляду з динамічним саморозгортанням), процесуальний (в контексті зовнішніх і дотичних до них функціоналів світогляду в динаміці) і рівень теоретичної рефлексії.

Освітня репрезентація релігійних смислів характеризується надміром символічних структур, інституційних рамок, конфесійних розмежувань, у якому треба не лише зрозуміти й означити власну релігійну свідомість, а й навчитися розрізнявати й толерантно приймати інші форми і вияви. А це підводить до розуміння ще одного ускладнення - парадоксу у визначенні семантики релігійних смислів як атрибутивної характеристики освітніх практик. Так, з одного боку, релігійні смисли є надзвичайно широким поняттям з досить розмитою семантикою, а з іншого – серед філософів освіти й педагогів існує певне «передрозуміння» цього феномена. Релігійні смисли трактуються через так би мовити «зовнішні провідники»: Святе письмо, ритуали і традиції, релігійні споруди; а з іншого – фундаментальним є

положення про розрізнення між вірою у Вищий Авторитет і різних способів її зовнішнього вияву, тобто «опредмеченням віри» [3, с. 188–189]. При цьому слід пам'ятати, що розуміння релігійних смислів у їхньому філософсько-освітньому баченні значно відрізняється від, наприклад, релігійно-антропологічних теоретичних пошуків. Наприклад, «віра» в освітньо-філософському дискурсі трактується як вияв персоналізованого світогляду людини вигляді, тобто свідоме визнання істотного на підставі переважання суб'єктивної значущості [18, с. 217]. В освітньо-виховних стратегіях вона визначає спрямованість на власну суверенність особистості, індивідуальну неповторність, довіру до себе. Причому довіра до себе розуміється як вірність власному закону і принципам. У своїй педагогічній функції віра не лише визначає стійкість переконань індивіда, компенсує недостатність раціоналістичного пізнання, а репрезентує форму стосунків з істиною не другорядну, а інакшу за своїм характером. Її функціональний діапазон розширений. Будучи самоскерованим відчуттям на «найвищу цінність», вона охоплює й надає вектор іншим цінностям буденного життя: «віра в громадянські основи суспільства», «віра в розбудову справедливої держави», «віра в людей», «віра в любов».

Релігійні смисли у стратегіях сучасного виховання не є автономними. Вони взаємодіють з іншими виховними функціоналами, типологізуючи духовність особистості. Прямо та опосередковано релігійні смисли забезпечують виховні стратегії екзистенційними, аксіологічними, сотеріологічними імперативами. Попри віросповідні та міжрелігійні спектри релігійні смисли наділені здатністю закодовувати й розкодовувати буття. Містико-трансцендентний характер їхнього смислового фокусу є інтроспекцією для духовного досвіду кожної особистості.

Таким чином, концептуалізація освітнього виміру релігійних смислів, що передбачає герменевтичний аналіз їхнього змісту, виявлення їхніх значущих функціоналів й потенцій, за допомогою яких здійснюється саморозгортання релігійних смислів й визначаються їхні людинотворчий і функціональний потенціали для виховних та освітніх стратегій, можлива на ґрунті таких філософських методологічних положень:

Релігійні смисли у вихованні слід розглядати як віддзеркалення екзистенційних та культурних умов виховання, національно-культурних та загальнолюдських цінностей, одиниці зі світоглядних орієнтирів виховних стратегій. А їхнє функціональне призначення – як сприяння подоланню негативних тенденцій у духовній сфері, забезпечення інтеграції знання і віри, збагачення вищих моральних ідеалів та життєвих пріоритетів. В основі такого підходу закладено розуміння виховання як механізму соціалізації людини (у тому числі, релігійної соціалізації підростаючого покоління) через освоєння соціального й історичного досвіду, культури і традицій народу, цінностей та ідеалів, схваленої суспільством поведінки (філософська парадигма гуманізації та гуманітаризації освіти і виховання, її представники В. Андрющенко [5], І. Бех [2], І. Прокопенко [15] та ін.).

Релігійні смисли у стратегіях сучасного виховання покликані обґрунтовувати нове знання про людину, знання, у якому безумовна перевага надається духовно-моральній стороні, на котра забезпечує формування особистості. Виконуючи цю функцію вони виявляють потенцію до забезпечення культурно-інтелектуального зростання. В основі їхнього функціонального потенціалу закладена їхня зорієнтованість на виявлення внутрішніх, глибинних основ буття людини, дотичних до вищих смислів життя, що діють через життя і мислення. Така методологічна установка в осмисленні релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання визначена філософією людиноцентризму, як пріоритету сучасної філософії освіти [10; 12]. Людиноцентризм акцентує увагу на особистісних цінностях, способах і можливостях їх реалізації, орієнтує на розуміння того, людство здатне вижити, лише відтворивши і поставивши в центр свого існування систему абсолютних цінностей.

Розгляд функціонального потенціалу релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання пов'язується з їхньою здатністю до формування універсальних цінностей і норм, які були б прийнятні для представників різних національно-культурних традицій. Це стає можливим через застосування культурологічного понятійного апарату до педагогічного досвіду країн та народів з метою осмислення «стрижневих універсалій культури»: людини, природи, космосу, суспільства, діяльності; «глибинних життєвих смислів» (життєсмислів), що фіксуються в універсаліях та різняться в залежності від локальних цивілізацій; «стереотипів» і «традицій», що фіксують, у свою чергу, життєсмисли та закріплюють, передають їх від покоління до покоління через соціальне наслідування, що дозволяє виявити духовні потенціали культури і виховання в розвитку сучасного людства (концепція цивілізаційної виховної стратегії, Н. Скотна [17]).

Сучасні виховні стратегії спрямовуються на подолання символічних залежностей людини. Релігійні смисли таких стратегіях слід розуміти як елемент, що вільно обирається суб'єктами виховання. Характер долученості до релігійних смислів та міра їх прийняття залежить від людини, тому освітня репрезентація релігійних смислів втрачає інституційну структуровану чіткість, а стає плюральною, здійснюється у численний спосіб на різних рівнях. Таке тлумачення сутності і призначення релігійних смислів та специфіки їхньої освітньої репрезентації пов'язано з трансосвітнім простором [11].

Освітня репрезентація релігійних смислів повинна здійснюватися у відповідності до принципів рівної свободи різних віросповідань, свободи совісті, релігійного плюралізму, поліконфесійності. Релігійні смисли в системі виховних стратегій спрямовані на формування якісного інтелектуального багажу (здатності до самостійного мислення щодо релігійних питань, їхнього морально-етичного виміру) і вільного самовизначення у духовній та світоглядній сфері [7; 8].

У добу глобалізації релігійне виховання самоорганізовується як інтеркультурна комунікація. Це відкриває нові його можливості, посилює

його людинотворчий потенціал. Інтеркультурна комунікація як форма організації релігійної освіти забезпечує адаптацію релігійних смислів у стратегіях сучасного виховання до конфесійного й, ширше, світоглядного плюралізму та легітимізує релігійне виховання в секуляризованих суспільства [19].

Література

1. Андрущенко В. П., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість [Текст] / В. П. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К., 2003
2. Бех І. Д. Гуманістична педагогіка у траєкторії виховання особистості [Текст] / І. Д. Бех // Виховання і культура. – 2001.–№ 1. – С. 9–13.
3. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / О. І. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
4. Гірц К. Інтерпретація культур [Текст] / К. Гірц. – К.: Дух і Літера, 2001. – 542 с.
5. Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти: монографія [Текст] / Г. Онкович, В. Андрущенко, М. Бойченко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 333 с.
6. Декларация о содействии диалогу и взаимопониманию между религиями и цивилизациями, принятая на Всемирной конференции, которая состоялась 26–28 октября 2007 года в Охриде, Республика Македония // Релігійна свобода: релігія в постмодерному суспільстві – соціально–політичні, правові та конфесійні аспекти. Науковий щорічник № 13. – К., 2008. – С.20
7. Закович М. М. Проблеми релігієзнавчої освіти в Україні [Текст] / М. Закович // Українське релігієзнавство. Бюлетень Української Асоціації Релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. – 1996. – № 4. – С.37–39.
8. Колодний А. Світськість державної освіти демократичної України [Текст] / А. Колодний // Філософія освіти: Науковий часопис. – 2006. – № 1(3). – С.192–209.
9. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) [Текст] / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
10. Кремень В. Г. Особистість у сучасній цивілізації: освітній контекст [Електронний ресурс] / В. Г. Кремень. – Режим доступу: http://universitates.univer.kharkov.ua/arhiv/2009_1/kremen/kremen.html.
11. Кремень В. Г. Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації [Текст] / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2 (59). – С. 5–14.
12. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі [Текст] / В. Г. Кремень. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2010. – 520 с.
13. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник [Текст] / В. А. Малахов, 6-те вид. – К.: Либідь, 2006. – 384 с.

14. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства» від 26.07.2005 року № 437 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/laws>
15. Науково–освітній потенціал нації: погляд у XXI століття [Текст]: у 3 т. / В. Литвин [та ін.]. – К.: Навчальна книга, 2004 – 2006.–638 с.
16. Радіонова Н. В. Репрезентації філософії в освітньому просторі Слобожанщини у XIX столітті. Монографія [Текст] /Н. В. Радіонова. – Суми:ВАТ «СОД», видавництво «Козацький вал», 2008. – 320 с.
17. Скотна Н. Україна і світ у контексті цивілізаційної виховної стратегії [Текст] / Н. Скотна // Філософія освіти. – 2006. – № 1. – С. 79–89.
18. Терещенко Ю. Віра як світоглядний креатив життєдіяльності людини [Текст] / Ю. Терещенко // Філософія освіти: Науковий часопис. – 2006. – № 3 (5). – С.216 – 228.
19. Триняк М. В. Ітеркультурна комунікація: освітній вимір: монографія [Текст] / М. В. Триняк. – Х.: ХНАДУ, 2010. – 248 с.
20. Ухвала колегії Міністерства освіти і науки України «Про концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовного–морального спрямування» від 29.06.06 протокол №8 /1–2 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uazakon.com/document/fpat16/idx16792.htm>
21. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття: монографія [Текст] / В. П. Андрущенко [та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 352 с.
22. Toledo guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools / Prepared by the ODHR Advisory Council of experts on freedom of religion or belief [Толедские руководящие принципы по преподаванию религии в государственных школах / Подготовлено Консультативным советом экспертов БДИПЧ по свободе религии, 2007]. – Warsaw (Poland): Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODHR), 2007. – 129 p.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ СМЫСЛОВ В СТРАТЕГИЯХ СОВРЕМЕЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Дроботенко М.А.

Присутствие религиозных смыслов в стратегиях современного образования имеет свои особенности, которые связаны с коллизией между объективным и субъективным аспектами образовательного функционирования религии и религиозных смыслов, а их образовательная репрезентация характеризуется излишеством символических структур, институциональных рамок, конфессиональных разграничений. Это определяет теоретико-методологические сложности, связанные с концептуализацией религиозных смыслов в стратегиях современного воспитания, что и является предметом рассмотрения этой статьи. Также автор обобщает философско-методологические установки относительно религиозных смыслов в стратегиях современного образования

Ключевые слова: религиозные смыслы, стратегии воспитания, методологические принципы

Theoretical Basis of Research of Religious Meanings in the Modern Education Strategies

Drobotenko M.O.

The availability of religious meanings in modern education strategies has its specific peculiarities associated with the collision between the objective and subjective aspects of the educational functioning of religion and religious meanings and their educational representation is characterized by excessive symbolic structures, institutional frameworks and confessional differences. This defines the theoretical and methodological complications associated with conceptualization of religious meanings in modern education strategies which are the subject of this article. Also the author generalizes philosophical and methodological guidelines concerning religious meanings in modern education strategies.

Key words and phrases: religious meanings, education strategies, methodological principles